

*Вознюк А. М.,
викладач кафедри іноземної філології
Національного авіаційного університету*

КРИТЕРІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ У ХОДІ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Статтю присвячено описові сучасних тенденцій у сфері перекладу дитячої художньої літератури, зокрема особливостям застосування перекладацьких стратегій одомашнення й очуження. Питання перекладу дитячої літератури, особливо встановлення критеріїв до нього, наразі є відносно відкритим, тож наукові пошуки в цьому напрямку становлять значний науковий і практичний інтерес.

Ключові слова: дитяча література, перекладацькі стратегії, одомашнення, очуження, критеріїв.

Постановка проблеми. За сучасних умов в Україні переклад зарубіжної художньої літератури, зокрема дитячої, має не менше значення, аніж 100 років тому, коли засновувалася та формувалася власне традиція вітчизняного художнього перекладу. Попри велику кількість виконаних перекладів і проведених наукових розвідок у цій царині, проблемним залишається питання визначення абсолютних критеріїв адекватності перекладу та рекомендацій щодо його вдосконалення. Крім того, ця невизначеність постає ще більшою, якщо звзвити спектр дослідження до вивчення виключно літератури, призначеної для дитячої читацької аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі у сфері наукових праць не існує уніфікованого підходу до перекладу дитячої художньої літератури – такого підходу, який можна було б вважати універсальним і за допомогою якого було б можливо визначити правила чи принаймні чіткі рекомендації для створення перекладів, і, як наслідок, врегулювати процес критики здійснених перекладачами текстів. Наше дослідження ґрунтується на працях вітчизняних науковців, які займаються дослідженням перекладу дитячої літератури (А. Потапова, О. Ребрій, Р. Зорівчак, М. Караневич, К. Зайчук, Ю. Голуб, А. Мануїлова та ін.), однак у цій статті ми розглянемо питання застосування саме перекладацьких стратегій доместикації та фореізації.

Мета статті. Попередньо розглянувши загальні особливості прагматичного аспекту перекладу книг для дітей, у цій статті ми пропонуємо окреслити характер сучасних перекладів англійської дитячої художньої літератури та вивести рекомендації щодо їхнього вдосконалення шляхом детального аналізу використання перекладацьких стратегій.

Основний матеріал дослідження. Як правило, науковці погоджуються одне з одним щодо твердження, що дитяча література не повинна розглядатися як звичайний «двоважок» «дорослої» літератури, адже вона є цілком самостійним явищем із притаманними лише йому специфічними рисами. Читаючи (чи то слухаючи читане), переживаючи чимало, дитина вчиться керувати своїми почуттями, формується як особистість [4, с. 6]. Значення дитячої перекладної літератури при цьому не можна недооцінити, адже саме вона виховує й активізує творчі сили дитини, тягу до пізнання іншої культури [5]. Перекладні твори

значною мірою розвивають оригінальність думки та критичне мислення, а також емоційний інтелект маленьких читачів [4, с. 6], водночас розширюючи їхній кругозір і світобачення, не обмежуючи їхні когнітивні процеси лише однією, рідною культурою.

Одна з найважливіших проблем, яка особливо гостро відчувається у сфері дитячої літератури, – співвідношення між перекладом загалом і перекладом-адаптацією, між очуженням та одомашненням як перекладацькими стратегіями. Відстань між ними може бути надзвичайно великою: від абсолютної вірності до лише натяків на оригінал. Та й наміри читачів можуть бути зовсім відмінними від поглядів автора оригіналу чи перекладу [4, с. 5] – це переважно й викликає невдоволення серед читацької аудиторії тими чи іншими рішеннями перекладача.

Саме у світлі антиномії «одомашнення» – «очуження» зазвичай і розглядається проблема культурної взаємодії за посередництва перекладу. Це віковичне «суперництво» неможливо ані піддати діалектичному синтезуванню, ані зняти як таке, що визначає весь перебіг дискусії про переклад протягом останніх двохсот років. При цьому неможливість алгоритмізації процесу перекладу, спричинена об'єктивною відсутністю точних приписів, які б однозначно призводили до заданого результату, означає свободу вибору та необхідність творчого пошуку перекладачем [7, с. 70], який має право самостійно обрати стратегію. Жодна із цих позицій не є бездоганною – очуження може призвести до того, що текст, який отримають у результаті перекладу, не входить у «діапазон» іншомовного культурного контексту, тоді як через масштабне одомашнення існує ризик втратити самобутній статус оригіналу, який розчиниться в цільовій культурі [7, с. 34]. Через неоднозначність обох перекладацьких стратегій досі ведуться дискусії щодо того, якими саме критеріями керуватися та на кого орієнтуватися перекладачу – на автора чи все-таки на читача.

Згідно із сучасними тенденціями перекладний процес інтенсифікується з урахуванням культурологічного чинника, а також особливостей читацької аудиторії. Науковці навіть вказують на те, що перекладачі дитячої літератури можуть дозволити собі великі привілеї щодо тексту [5]. Оскільки традиції цільової культури можуть перебувати в різних позиціях відносно вихідної (повністю не збігатися; збігатися в цілому, але розходитися в окремих ознаках; збігатися в деталях, але розходитися в принципових ознаках тощо [7, с. 78]), перекладачі мають право самостійно обрати свою стратегію – «одомашнювати» чи «очужувати» текст.

Безумовно, працюючи з англійським текстом, перекладач зобов'язаний враховувати те, як діти сприймають світ і літературу, – ті діти, для яких він перекладає [4, с. 6]. Деякі науковці зазначають, що для того, аби переклад став зрозумілим для пересічної дитини, доцільно вдаватися до прагматичної адаптації незрозумілих елементів тексту оригіналу – таких як,

наприклад, національні англійські реалії [5]. У свою чергу, наголошуємо, що прагматична адаптація незвичних компонентів може вважатися виправданою лише тоді, коли її не застосовують до реалій, притаманних «казковому» середовищу, – тих реалій, які й для читацької аудиторії книги-оригіналу, «первинних» читачів, були незвичними та, цілком можливо, не зовсім зрозумілими.

Прагматичні проблеми перекладу безпосередньо пов'язані не лише з питанням перенесення чи заміни реалій первинного тексту, а й із жанровими особливостями оригіналу, і мовний світ казки, будучи одним із таких жанрів [1, с. 75], справді найчастіше асоціюється з літературою для дітей, однак це не означає що всі тексти, призначені для дитячої аудиторії, повинні рясніти стилістичними елементами, традиційними для казкового дискурсу тієї чи іншої лінгвістичної системи. Необхідно пам'ятати, що оригінальний стиль висловлювання різних дитячих письменників може відрізнятися – і не обов'язково відповідати «традиційному» стилю казкової розповіді.

Аналізуючи результати роботи перекладачів, які вдавалися до тієї чи іншої стратегії, дослідники часто застосовують термін «читабельність тексту». Цей термін є дещо неточним, оскільки стосується власне тексту – і аж ніяк не індивідуальності читача [4, с. 6], на яку, у свою чергу, завжди орієнтуються письменники. Природно, що кожен автор орієнтується насамперед на читачів своєї країни чи носіїв тієї мови, якою він пише, – первинних читачів. Але в такому випадку неправомірно буде вважати, що такі твори абсолютно неорієнтовані на читачів вторинних – особливо стосовно тих дитячих книг, події в яких розгортаються в уявному середовищі, однаково незнайомому і для первинної, і для вторинної читацької аудиторії.

Тому рішення перекладачів орієнтуватися на «автора» в ході роботи з сучасною дитячою літературою ми вважаємо вдалим. Різноманітні стилістичні прийоми, які застосовує письменник, як правило, відіграють важливу роль у створенні необхідного прагматичного ефекту: *'No giant is knowing that,' the BFG said. 'All I is knowing about myself is that I is very old, very very old and crumpley [9, p. 35].'* – *Жоден велетень цього не знати, – відповів ВДВ. – Я тільки знати, що я дуже старий, дуже-бай-дуже-пребай-дуже старий [2, с. 59].* Автор навмисне подає мовлення персонажа з помилками (*"is knowing"*, *"I is knowing"*, *"I is old"*, *"very very old and crumpley"*), і перекладач, розуміючи, що така емотивність оригінального тексту є важливою для сприйняття образу, вдало відтворює ці «помилкові» фрагменти (*«велетень цього не знати», «я тільки знати», «дуже-бай-дуже-пребай-дуже старий»*). У результаті подібні промови однаково веселять як англійських, так і українських читачів.

Існує думка, що кількість майстрів дитячого перекладу зменшилася зі часів Радянського Союзу, тому при підготовці майбутніх перекладачів дуже важливо приділяти увагу цій галузі перекладознавства [3, с. 340], а також узгоджувати курс навчання з сучасними тенденціями. Адже й досі часто не спостерігається чіткого розрізнення між перекладом дитячих творів і їхньою адаптацією, традиційно прийнятою в попередніх перекладознавчих школах, яка, зокрема, передбачала такі методи, як симпліфікація, пурифікація, скорочення [6, с. 197], які неодмінно призводили до значного відходження отриманого тексту від оригіналу. До того ж, необхідно усвідомлювати, що на хвилі сьогоднішніх змін у світі та нового рівня взаємодії між культурами художня література набуває інтернаціонального характеру.

Редакційна політика щодо перекладної літератури є такою, що сучасна література має перекладатися сучасною українською мовою, враховуючи навіть сленг, а не зводиться до мови українських народних казок; не бути занадто «літературною» [3, с. 339]. Дитячі книги можуть призначатися для читачів різного віку – від дошкільного до старшого шкільного віку – тож цілком закономірно, що характер і стиль висловлювання деяких творів істотно відрізнятимуться. Важливо, щоб перекладачі правильно визначали категорію читацької аудиторії, на яку орієнтувався автор первинного тексту, – тоді їм не доведеться вдаватися до додаткових трансформацій, намагаючись «підігнати» оригінал під свій варіант перекладу.

Розглядаючи потенційні способи вдосконалення художнього перекладу, можна вказати на виховання серед перекладачів більш гнучкого та сміливого ставлення до мови перекладу – звісно, у межах мовних норм. Наприклад, перекладачам рекомендується вдаватися до англійського принципу компактності фраз. Дуже часто контекст може ставати в нагоді, надаючи достатню чіткість не лише англійському, а й українському стилю розповіді, тоді як надмірна завантаженість не є вигідною для висловлювання – особливо емотивного, для якого компактна образність і небагатослівність є вкрай важливими [8, с. 24]. У рамках давно встановленої традиції в царині вітчизняного художнього перекладу пишномовність і розгорнутість українських вторинних текстів подекуди сприймаються як їхня перевага над англійськими «скупими» оригіналами. Однак чи не виступають у такому випадку українські варіанти радше адаптаціями, а не справжніми перекладами?

Компактні англійські конструкції дійсно не просто так само лаконічно та «літературно» відтворити українською мовою через завелику різницю цих двох лінгвосистем, тож трансформації синтаксичних структур (або інші види трансформацій) вважаємо цілком виправданими, однак варто пам'ятати, що зловживання трансформаціями може призвести до спотворення висловлювання. Так, наприклад, надмірне поширення емотиву часто значно підвищує рівень експресивного забарвлення тексту та змінює характер первинного образу.

Рекомендація щодо слідування структурі англійського речення може критикуватися дослідниками, мовляв у результаті українські варіанти не відповідатимуть нормам. Слід наголосити, що, по-перше, ця рекомендація не пропагує дослівний переклад, а стосується насамперед намагання передачі стилістичних рис оригіналу, які часто тісно пов'язані з синтаксичними особливостями та пунктуацією. По-друге, відтворення англійських текстів завжди мусить здійснюватися в рамках українських мовних норм, тож і вихідну синтаксичну структуру слід відтворювати без змін виключно за умови, що вона відповідає цим нормам. І, нарешті, з огляду на наші спостереження та порівняння різних варіантів перекладу одного первинного тексту, можемо стверджувати, що, як правило, обсягів арсеналу лінгвістичних можливостей української мови достатньо для того, аби в перекладі не створити надлишкове багатослів'я. Відмітимо, що інколи перекладачам вдається навіть відтворити оригінальну пунктуацію та членування речення.

Художній переклад вирізняється тим, що оригінал можна перекладати безліч разів, і при цьому всі переклади різнитимуться одне від одного. Кожний період розвитку культури людства має свої характерні особливості, тож цілком закономірно, що й переклад – як один з проявів творчої активності людини – перебуває в стані постійної еволюції та змінюється в залежно-

сті від зовнішніх чинників. Саме тому важливо прослідкувати тенденції в літературі, перекладознавстві та здійснювати аналіз застосовуваних практик і стратегій, аби результат перекладацької діяльності був на належному та відповідному сучасності рівні.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Сьогодні тенденції перекладу художньої літератури вимагають відходу від сформованої в далекому минулому традиції вибору стратегії «тотального одомашнення». Перекладачам слід орієнтуватися на автора оригіналу тексту, над яким вони працюють, з обережністю ставитися до первинних стилістичних і прагматичних особливостей висловлювання. У ході подальших пошуків вбачаємо перспективу проведення ґрунтовного аналізу перекладів окремих англійських дитячих творів, виконаних у різні епохи, і виведення переліку правил відтворення таких текстів українською мовою.

Література:

1. Голуб Ю.О. Проблеми прагматичної адаптації казкового тексту у перекладі // Збірник тез доповідей підсумкової науково-практичної конференції слухачів, курсантів і студентів Національної академії Національної гвардії України 28 квіт. 2015. / Секція 4. «Гуманітарні науки». Х.: Національна акад. НГУ, 2015. С. 74–76.
2. Дал Роальд. ВДВ (Великий Добрий Велетень). Повесть. Перекл. з англ. В. Морозова за ред. І. Малковича. [Л. Кв. Блейк]. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 272 с.
3. Зайчук К.В. Розвиток перекладу дитячої літератури в сучасній Україні та його специфіка. URL: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_36/337_341.pdf.
4. Зорівчак Роксолана. Перекладна література для дітей як чинник формування особистості // Іноземна філологія : укр. наук. зб. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2007. Вип. 119(2). С. 3–8.
5. Мануїлова А. Особливості формування особистості через перекладну літературу для дітей на прикладі перекладів діалогії Льюїса Керролла «Аліса в Дивокраї» та «Аліса в Задзеркаллі» українською та російськими мовами. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1498.
6. Потапова А.С. Дитяча література: підходи та критерії перекладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2010. № 49. С. 193–197.
7. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
8. Стрельницкая Е.В. Эмотивность и перевод: особенности языковой передачи эмоций при художественном переводе с английского языка на русский: автореф. дисс. на соискание учеб. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Германские языки»; 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание, теория перевода»; Волгоград. госуд. пед. ун-т. М., 2010. 27 с.
9. Dahl, Roald. The BFG / Puffin Books. N-Y.: Penguin Group, 1998. 142 p.

Вознюк А. М. Критерии применения переводческих стратегий при переводе детской художественной литературы

Аннотация. Статья посвящена описанию современных тенденций в сфере перевода детской художественной литературы, в частности особенностям применения переводческих стратегий одомашнивания и отчуждения. Вопрос перевода детской литературы, в особенности установления критериев для него, сегодня является относительно открытым, поэтому научные поиски в этом направлении имеют большой научный и практический интерес.

Ключевые слова: детская литература, переводческие стратегии, одомашнивание, отчуждение, критерий.

Vozniuk A. Criteria of application of translation strategies while translating children's fiction

Summary. The article has been devoted to the description of modern tendencies in the sphere of children's fiction translation, specific features of applying translation strategies of domestication and foreignisation in particular. Today, the issue of children's fiction translation, especially of establishing its criteria, is relatively open, thus scientific quests in this direction are of significant scientific and practical interest.

Key words: children's fiction, translation strategies, domestication, foreignisation, criterion.